

Arbetsdriften inom den svenska fångvården.

Av byråsekreteraren CARL-HENRIK ERICSSON.

Intagen skall behandlas med fasthet och allvar och med „I aktning för hans människovärde. Han skall sysselsättas med lämpligt arbete och i övrigt erhålla sådan behandling att hans anpassning i samhället främjas“. Så börjar 24 § i den nya straffverkställighetslagen av den 21 december 1945. Den paragrafen kan sägas utgöra en programförklaring för den svenska fångvården efter straffverkställighetsreformen. Den ger uttryck åt det som måste anses vara det centrala inom all fångvård — att arbeta med sikte på de intagnas framtid. Detta gäller inte minst ifråga om sysselsättningen av de intagna. Denna får inte i första hand bestämmas av ekonomiska hänsyn utan bör ordnas med öppen blick för det väsentliga i fångvårdsarbetet, det som 24 § vill uttrycka.

Huru de olika momenten i behandlingen skola avvägas kan vara svårt att avgöra och kan nog aldrig göras fullt tillfredsställande, enär denna avvägning ofta måste grundas på en subjektiv värdering. Huvudsaken är väl att det inte råder konkurrens utan samarbete mellan olika behandlingsformer. Otvivelaktigt är dock att sysselsättningen måste tillmätas den största betydelse. Det må citeras vad strafflagberedningen har sagt om detta i sitt betänkande angående verkställigheten av frihetsstraff m. m. av den 14 november 1944 (sid 152):

„Det främsta medlet att främja den intagnes tillrättaförande är säkerligen att sysselsätta honom med lämpligt arbete. Bortsett från de arbetsoförmögna är det för alla intagna av väsentlig betydelse att de under anstaltstiden få arbeta hårt med ett nyttigt arbete. Att så sker är av vikt för deras utkomstmöjligheter efter frigivningen. En annan synpunkt är av måhända ännu större betydelse. Inom den särskilda livsform som anstaltslivet utgör är arbetet, om det organiseras på rätt sätt, den faktor som minst skiljer sig från det verkliga livets förhållanden; därigenom blir en rationell sysselsättning för den intagne det bästa medlet att motverka det ogynnsamma inflytandet av anstaltslivets förkonstling. Endast genom arbetet kan den dömda återvinna sitt självförtroende och endast därigenom kan han fylla ut en tillvaro som eljest kan förefalla meningslös och lösgöra sig från grubbel och bitterhet. Ingenting är på samma sätt ägnat att tillvarataga de positiva egenskaperna hos honom som ett intresseväckande arbete. Att arbeta energiskt är också hans enda möjlighet att skaffa sig och sina närmaste inkomst och att spara något till frigivningen. Ur anstaltssynpunkt är den intagne mera lättskött om han är fullt sysselsatt, än om han har rikligt med tid att fundera över mer eller mindre inbillade oförrätter.“

Verkställighetslagen föreskriver att intagen skall anvisas lämpligt arbete. Det bör såvitt möjligt vara ägnat att bereda honom yrkesutbildning eller eljest att främja utsikterna för honom att efter frigivningen försörja sig. Vid valet av arbete bör hänsyn tagas till hans håg och fallenhet. Ifråga om dem som dömts till ungdomsfängelse föreskriver lagen dessutom att de böra beredas teoretisk utbildning.

Möjligheterna till yrkesutbildning begränsas av många faktorer — alltför korta strafftider, ålder, brister i intellektuellt avseende, arbetshämningar och annat — men den omständigheten får icke tagas som förevändning för ett eftersättande av utbildningskravet. En strafftid på några månader kan, rätt tillvaratagen, mycket väl medgiva en viss utbildning. En människa

med svaga intellektuella förutsättningar kan passa utmärkt för yrkesarbete o. s. v. Man kan icke utan vidare dekretera att en viss kategori icke bör komma ifråga till yrkesutbildning.

Men alldeles bortsett från arten av de arbeten, varmed de intagna sysselsätts, kan man uppställa vissa principer för fångarbetet, som böra tillämpas både ifråga om kvalificerat och okvalificerat arbete. Man bör sålunda sträva efter att ge de intagna *vana vid regelbundet och ordnat arbete*, lära dem inse nödvändigheten av att iakttaga noggrannhet i arbetet och att hålla bestämda arbetstider, att fortsätta och avsluta ett påbörjat arbete eller en påbörjad utbildning och sist men icke minst att *vänja dem vid en god arbetstakt*.

Fångvårdsstyrelsen har nyligen i två cirkulär till samtliga fångvårdsanstalter framhållit betydelsen av arbetsfostran och arbetsträning. Det ena cirkuläret behandlar fastställandet av en för hela fångvårdsstaten gemensam dagordning och det andra åtgärder för rationalisering och för effektivare utnyttjande av tillgänglig arbetskraft m. m. Då cirkulären möjligen kunna ha ett visst allmänt intresse, skola de här nedan i korthet återgivas.

Enligt det förstnämnda cirkuläret skall arbetstiden vid slutna och öppna anstalter för vanligt fångförvar, säkerhetsanstalter och ungdomsanstalter uppgå till *48 timmar per arbetsvecka*. En föregående utredning hade visat att arbetstiden vid flertalet anstalter understeg 48 timmar och i allmänhet uppgick endast till 42 å 44 timmar per vecka, på sina håll ännu lägre. Förklaringen till dessa korta arbetstider kan måhända delvis sökas däri att man så länge cellstraffet existerade ofta hade mycket stora svårigheter att bereda de intagna effektiv sysselsättning. Den nya verkställighetslagen ändrade med ens förutsättningarna och fångvården kunde tillföras en mängd nya arbetsobjekt som aktualiserade behovet av en genomgripande rationalisering av arbetssätt och arbetsmetoder.

Förutom den omständigheten att arbetstiderna voro av skiftande längd, tillkom även att de olika anstalterna hade skilda dagordningar, som på många håll kännetecknades av att arbetsdagen var söndersplittrad i korta arbetspass, beroende på att

den i lagen föreskrivna dagliga friluftsvistelsen, de s. k. promenaderna, lagts in under arbetstid. I den nya dagordningen, som följer här nedan, har man strävat efter att undvika denna splittning av arbetstiden.

Normaldagordning

Måndagar—fredagar.

Uppstigning	kl. 6.30
Personlig hygien, bäddning, städning, morgonmål	„ 6.30— 7.10
Samling å arbets- eller utställningsplats	„ 7.10— 7.15
Arbete (arbetspaus kl. 10.00—10.15)	„ 7.15—11.30
Middagsrast	„ 11.30—13.25
Samling å arbets- eller utställningsplats	„ 13.25—13.30
Arbete (arbetspaus kl. 15.30—15.45)	„ 13.30—17.45
Personlig hygien, persedelvård	„ 17.45—18.00
Stängning (vid slutna anstalter)	„ 20.00
Släckning	„ 22.00

Lördagar och helgdagsaftnar.

Uppstigning	kl. 6.30
Personlig hygien, bäddning, städning, morgonmål	„ 6.30— 7.10
Samling å arbets- eller utställningsplats	„ 7.10— 7.15
Arbete (arbetspaus kl. 10.00—10.15)	„ 7.15—12.45
Middagsrast	„ 12.45—13.30
Stängning (vid slutna anstalter)	„ 20.00
Släckning	„ 22.00

Sön- och helgdagar.

Dagordning för sön- och helgdagar fastställs av styresmannen.

Den sammanlagda arbetstiden per arbetsvecka skall sålunda uppgå till 48 timmar, 15-minuterspauserna inräknade. Ifråga

om lantarbete får arbetstiden begränsas till 43 timmar per vecka under vintermånaderna december, januari och februari men skall å andra sidan utökas till 50½ timmar per vecka under sommarhalvåret (april—september). För arbeten, vilka kräva annan arbetstid än den ordinarie (vissa jordbruksarbeten, såsom djurskötsel, mjölkkörning o. d., samt vissa handräckningsarbeten i värmecentral och kök m. m.) äger styresmannen fastställa arbetstiden, dock med den begränsningen att den sammanlagda arbetstiden för två veckor i följd skall uppgå till minst 96 och högst 100 timmar. Vidare får styresmannen förordna om utförande av arbete å andra tider än de i dagordningen fastställda i särskilda fall (synnerligen angelägna arbeten av övergående natur etc.).

Utomhusvistelsen („promenaderna“) bör förläggas till den intagnes fritid, i första hand till middagsrasten, vilket är en av anledningarna till att denna gjorts förhållandevis lång. Under sommarhalvåret (april—september), då utomhusvistelsen med fördel kan förläggas till tiden efter arbetets slut för dagen, får middagsrasten vid slutna anstalter avkortas med en timme och arbetet avslutas en timme tidigare. Vid öppna anstalter samt ifråga om vid slutna anstalter intagna, som syssla med utearbete, får denna avvikelse från dagordningen tillämpas under hela året. De intagna som det här är fråga om, kunna förutsättas få tillräcklig motion under arbetet eller därigenom att de få röra sig fritt inom anstaltens fritidsområde.

Gymnastik och idrott skall förläggas till fritid. Vid ungdomsanstalterna få dock övningarna i viss utsträckning inräknas i den ordinarie arbetstiden enligt särskilda av fångvårdsstyrelsen utfärdade bestämmelser.

I dagordningen föreskrives vidare att intagen såvitt möjligt icke bör kallas till samtal med styresmannen eller annan befattningshavare vid anstalten under den ordinarie arbetstiden. Sådana samtal böra förläggas till den intagnes fritid, i första hand till middagsrasten.

Några arbetspauser utöver de i dagordningen intagna 15-minuterspauserna få icke medgivas. Det skall tillses att arbetet

efter pauserna återupptages utan dröjsmål. Rökning får icke äga rum i arbetslokaler eller där risk för eldfara föreligger. Vad stängningstiden beträffar får styresmannen medgiva undantag, om detta erfordras med hänsyn till studie- eller bildningsverksamheten vid anstalten eller den intagnes fritidssysselsättning m. m. Vid öppna anstalter får tidpunkten för stängning bestämmas av styresmannen.

I det andra av de ovannämnda cirkulären till fångvårdsanstalterna framhåller fångvårdsstyrelsen inledningsvis nödvändigheten av att alla krafter inriktas på en effektivisering av fångvårdsanstaltens drift i syfte att för det allmänna på bästa sätt tillvarata alla tillgängliga arbetskrafter. Särskild uppmärksamhet bör därvid ägnas följande frågor, nämligen

1. de intagnas användande för handräckningsgöromål
2. arbetstakt och arbetsdisciplin
3. arbetsledares deltagande i arbete.

En vanlig företeelse inom fångvårdsanstalterna är att handräckningsarbetet har en viss benägenhet att gripa omkring sig på bekostnad av det produktiva arbetet inom den organiserade arbetsdriften. Detta gäller särskilt de okvalificerade handräckningsgöromåler (städning o. d.).

Under vissa betingelser kan naturligtvis även handräckningsarbetet vara av värde för den intagne. En förutsättning är dock, att *göromålen bereda effektiv sysselsättning under hela arbetstiden*. Detta kan understundom vara svårt att åstadkomma. Arbetet kan vara av sådan art, att en noggrann övervakning och kontroll svårligen kan äga rum. Vederbörande arbetsledare ställer kanske icke alltför höga fordringar på de intagna ifråga om arbetstakt och arbetsdisciplin, och ofta nog avdelas ett större antal intagna till handräckningsarbete än som verkligen erfordras.

Det torde icke råda någon tvekan om att handräckningsarbetet kan och bör effektiviseras. Arbetet måste läggas upp så att goda arbetsprestationer framtingas. Den närmast till hands liggande åtgärden synes vara att begränsa antalet sysselsatta

och att öka den arbetskvantitet som ålägges var och en av dem. Genom att noga tillse att det ålagda arbetet även blir utfört, drives arbetsprestationen upp. Utrustningen bör moderniseras och anpassas efter förhållandena i det praktiska livet. Maskinella hjälpmedel böra anskaffas och användas i största möjliga utsträckning.

Vad arbetstakt och arbetsdisciplin beträffar har fångvårdsstyrelsen i cirkuläret betonat att *arbetsplikt föreligger enligt straffverkställighetslagen och att bestämmelsen om arbetsplikt avser samtliga kategorier som berörs av lagen*, nämligen straffångar, fängelsefångar, bötesfångar, till ungdomsfängelse dömda, förvarade och internerade. *Behandlingen bör inriktas på att bibringa den intagne en god arbetsträning och arbetsdisciplin och att söka driva upp arbetsintensiteten.*

Slutligen framhålls i cirkuläret betydelsen av att arbetsledaren söker väcka den intagnes intresse för arbetet och genom att själv delta i arbetet stimulerar den intagne till goda arbetsprestationer.

Cirkulären ha som nämnts tillkommit för att understryka betydelsen av att de intagna beredas effektiv sysselsättning. Men enbart föreskrifter räcka inte långt. Man vill genom sysselsättningen ge den intagne förståelse för arbetet, söka få honom att inse att arbete är det enda som lönar sig i det långa loppet. Man vill tala om för honom, att arbetet visserligen kan vara hårt och tröttsamt men att det i alla fall ger resultat, om man håller ut, och att det resultatet icke bara kan mätas i pengar. Programmet är alltså tämligen klart. Svårigheten är att utforma sysselsättningen i praktiken så, att den kommer att verka i rätt riktning. Det finnes dock åtskilliga möjligheter att påverka den intagne till gott arbete och sådana möjligheter bör man utnyttja så långt det går. Målet måste vara att söka skapa sådana arbetsförhållanden att orden „arbetsplikt“ och „arbets tvång“ förlorar sin aktualitet inom fångvården.

Den viktigaste faktorn i samband med ordnandet av sysselsättningen är naturligtvis valet av arbete. Vidare må nämnas omskolningen och yrkesutbildningen, ersättningen till de intagna för utfört arbete m. m.

Vid anstaltsplaceringen är det önskvärt att man i största möjliga utsträckning kan taga hänsyn till de intagnas individuella förutsättningar för olika yrken. Av praktiska skäl kan emellertid endast ett begränsat antal yrken och arbetsgrenar tänkas bli representerade inom arbetsdriften. Om man tillmäter sysselsättningen den stora betydelse som den nog måste anses äga, kan det understundom bli nödvändigt att låta andra differentieringsgrunder, såsom ålder, straffart, närheten till hemorten m. m., stå tillbaka för sysselsättningsfrågan, om man blott håller fast vid kravet på att olämpligt inflytande de intagna emellan i görligaste mån skall undvikas. Vid valet av arbete torde man böra följa vissa allmänna riktlinjer, exempelvis

1. intagna med strafftider på 6 månader och däröver böra om möjligt sysselsättas med kvalificerat yrkesarbete och beredas omskolning eller yrkesutbildning,

2. intagna med kortare strafftider än 6 månader böra sysselsättas med enklare industri-, hantverks-, handräcknings- eller utearbeten, allt under förutsättning att de icke äro yrkeskunniga — yrkesarbetare böra givetvis om möjligt få arbeta inom sitt fack,

3. intagna som äro handikappade av en eller annan orsak böra sysselsättas med arbeten av terapeutisk karaktär alltefter graden av arbetsförmåga.

Inom den „kvalificerade“ zonen bör man eftersträva största möjliga yrkesdifferentiering för att taga vara på eventuella yrkesarbetare och för att i enlighet med verkställighetslagens föreskrifter kunna taga erforderlig hänsyn till den intagnes håg och fallenhet vid anstaltsplaceringen.

För närvarande finnas eller planeras följande yrkesgrenar: mekaniska arbeten (vanliga mekaniska verkstäder och elektromekaniska verkstäder),

snickeri (möbelsnickeri, inredningssnickeri och byggnads-
snickeri),

tapetserararbeten,

tvätteri,

tryckeri,

bokbinderi,
 kuverttillverkning och annan pappersvaruindustri,
 maskinskrivning,
 skomakeri,
 skrädleri sömnad och mössmakeri,
 sadelmakeri,
 byggnadsarbeten med arbetslag för murare, snickare, målare, rörmontörer och elektriker,
 jordbruksarbeten,
 trädgårdsarbeten,
 skogsarbeten med sågning och hyvling av trävaror,
 väg- och planeringsarbeten, och slutligen
 cementvaruarbeten.

Skrädleri, som hittills varit det dominerande yrket, har numera begränsats högst avsevärt, närmast på grund av den mycket ringa efterfrågan efter manliga konfektionsskrädleriarbetare. Tidigare funnos sju verkstäder för manligt klientel men numera återstå endast tre, vid vilka driften för övrigt reducerats till ungefär hälften vad antalet sysselsatta beträffar. En ytterligare begränsning av antalet skrädleriwerkstäder kommer efterhand att ske. Detsamma gäller skomakeri. Det bör påpekas att skrädleriets och skomakeriets förutvarande stora omfattning inom fångvården sammanhängde med cellstraffet. Dessa yrken lämpade sig synnerligen väl som cellarbete, bland annat därför att de fordrade ringa eller ingen maskinell utrustning medan däremot sådana utrymmeskrävande yrken som snickeri och mekaniska arbeten endast kunde komma ifråga i begränsad utsträckning.

För närvarande är snickeri det mest omfattande yrket på de slutna anstalterna. Yrket är tillfredsställande ur utbildningssynpunkt men passar sämre som sysselsättning för intagna med korta strafftider. På de slutna anstalterna kommer snickeriet säkerligen icke att utökas. Däremot behöver man ytterligare några sådana verkstäder på kolonier för långtidsfångar för att bereda tillfälle för dessa intagna att fortsätta arbetet och utbild-

ningen inom samma yrke även efter förflyttningen från slutet till öppen anstalt.

Mekaniskt arbete torde inom några år ha övertagit snickeriets roll som huvudyrke inom arbetsdriften — för närvarande pågår en tämligen livlig utbyggnad av denna arbetsgren. Arbetet har många fördelar framför snickeri. Bland annat kan det lättare organiseras för tempodrift och därigenom göras tillgängligt även för utbildad arbetskraft.

Även tvätterier är ett lämpligt fångarbete. Det innehåller både enkla och kvalificerade arbetsdetaljer och kan följaktligen användas som sysselsättning både för långtids- och korttidsklientel. Det råder för övrigt stor efterfrågan efter tvättpersonal inom det privata näringslivet beroende på en allmän övergång från den gamla handtvättmetoden till maskintvätt vid andelstvätterier o. d.

Fångvårdens byggnadsverksamhet drives numera till övervägande del i arbetsdriftens regi och kan beräknas ge sysselsättning åt flertalet av de intagna som före intagningen arbetat inom byggnadsfacket.

Jordbruksarbete med binärningar har vuxit betydligt genom tillkomsten av nya öppna anstalter. För att fångvården skall kunna hålla jämna steg med det privata jordbruket kommer driften att i stor utsträckning rationaliseras och mekaniseras. Genom mekaniseringen erhåller man även möjligheter att utbilda traktorskötare och maskinpersonal.

Trädgårdsarbete förekommer i tämligen stor utsträckning både vid öppna och slutna anstalter. Särskilt vid de senare har arbetet en viktig uppgift att fylla ur motions- och rekreations-synpunkt såsom komplettering till verkstadsarbetet.

En helt ny arbetsgren inom fångvården är cementvarufabrikation, som för närvarande är under organisation vid en koloni i södra Sverige. Arbetet torde kunna drivas huvudsakligen med tillhjälp av intagna med korta strafftider. Vissa mera kvalificerade arbetsdetaljer torde dock kräva långtidsklientel, som kan utbildas för uppgiften.

För sysselsättningen av fängelsefångarna betydde den nya

verkställighetslagen med inrättandet av öppna kolonier ett ofantligt steg framåt. De arbeten som på de gamla krono- och rannsakningshäktena funnos för fängelsefångarnas del inneburo näppeligen lämplig sysselsättning. Numera vågar man påstå att sysselsättningsfrågan för detta klientel är löst på ett tillfredsställande sätt. Förutom jordbruks- och trädgårdsarbeten finnas på kolonierna väg- och planeringsarbeten, skogsarbeten, sågningensarbeten, lådfabrikation och, som förut nämnts, cementvarufabrikation m. m.

Att kolonierna äro lämpliga ur sysselsättningssynpunkt kan man även få belegg för genom att jämföra det ekonomiska resultatet av de intagnas arbete på de gamla häktena och på kolonierna. Medan fångvårdens inkomst per dagsverke tidigare redovisades i ören uppgår den nu till 8 å 10 ibland 15 kronor. De intagnas premieinkomster ha också vuxit kraftigt. Förr översteg premien sällan 40 öre per dag, nu är inkomster på 2 å 3 kronor per dag icke ovanliga.

Lika betydelsefullt som det är att förse den fullvärdiga arbetskraften med lämpliga arbeten, lika angeläget måste det vara att sörja för dem som av olika anledningar icke äro fullt arbetsföra — sinnessjukavdelningarnas klientel, vissa av psykopaterna, invalider och de som drabbats av arbetshämningar av skilda slag. Vad sinnessjukavdelningarna beträffar är problemet på god väg att lösas genom den arbetsterapi, som där igångsatts. Givetvis återstår åtskilligt att göra. Ännu befinner sig arbetsterapien på experimentstadiet, men så snart avdelningarna fått den maskinella utrustning som erfordras, bör man kunna vänta sig tillfredsställande resultat. För ledningen av arbetena ha anställts särskilda arbetsterapeuter, som fått speciell utbildning, men även den övriga personalen på avdelningen intresserar sig för patienternas sysselsättning, då arbetet ju är ett av de viktigaste terapeutiska medlen vid sinnessjukas behandling.

Vad sysselsättningen av de övriga av nyssnämnda kategorier beträffar saknar fångvården för närvarande tillräckliga resurser. Det torde många gånger vara så att dessa som ingenting kan och ingenting vill, dessa fysiskt och psykiskt orkeslösa,

placeras i någon verkstad eller tilldelas någon handräcknings-
syssla och ofta nog måste lämnas att klara sig själva.

Dessa människor böra ej givas vanligt yrkesarbete eller användas till handräckning, som de inte duger till. När de märker att de inte kunna klara uppgiften — och det märker de om inte annat så på sin premieförtjänst — och inte kunna hålla takten med de övriga, blir följden lätt att de bli håglösa och tappa intresset för det hela, ta vara på varje tillfälle att komma undan arbetet. Vanligen blir väl resultatet en ökad opposition mot allt ordnat arbete och därmed har man endast uppnått raka motsatsen mot vad man åsyftat.

En felaktig arbetsplacering kan verka nedbrytande icke blott på den som råkar ut för detta utan också på hans arbetskamrater. Han blir ett störningsmoment på arbetsplatsen. Han kanske uppviglar de övriga till sämre arbetstakt, oordning och slarv. Även om han icke medvetet försöker sabotera arbetet, kan han genom sin blotta närvaro verka deprimerande på kamraterna och genom sina dåliga arbetsprestationer rubba arbetsrytmen.

Det är önskvärt att sådana element skiljas från de övriga in-
tagna och placeras i särskilda *träningsavdelningar*, där de kunna tränas upp i lugn och ro till arbete och till förståelse för arbetets innebörd under ledning av skolade arbetsterapeuter. Träningsavdelningarna måste göras små och differentieringen måste vara ytterst noggrann med hänsyn till den mer eller mindre svåra graden av arbetshämning. I första hand torde träningsavdelningarna komma att få ta hand om en hel del av alla dem som nu ha sysselsättning med handräckning. Kunde man ge dessa ordnat arbete, vore en stor del av sysselsättningsproblemet på anstalterna löst.

Vid en enquête bland styresmännen vid de olika fångvårdsanstalterna angående handräckningsgöromålen, som fångvårdsstyrelsen gjorde under fjolåret, slog man på sina håll vakt om detta arbete. Man ansåg att det snarast vore en fördel för anstalterna att ha tillgång till skiftande handräckningsarbeten och man varnade för en rationalisering, som kanske skulle minska

möjligheterna att variera sysselsättningen. Detta håller streck när det gäller yrkesbetonade arbeten — matlagning, värmeledningsskötsel, expeditionsarbete och liknande — men det har givetvis aldrig varit meningen att beskära sådana arbeten annat än om det kunde befinnas nödvändigt ur andra synpunkter. För övrigt visade undersökningen att det i allmänhet icke rådde någon överbeläggning inom dessa grupper. Vad man närmast måste söka komma tillrätta med är det helt och hållet okvalificerade och ofta okontrollerbara handräckningsarbete, som går under benämningen „städning“.

En absolut förutsättning för att träningsavdelningarna skola bli till nytta är att arbetet ställes under ledning av tränade och erfarna arbetsterapeuter, som ha förmåga att bedöma och förstå de svårigheter som var och en av de intagna på avdelningen har att dras med och som kunna anpassa arbetsuppgifterna efter vars och ens arbetsförmåga.

Omskolningen och yrkesutbildningen är ett ständigt lika aktuellt problem inom fångvården. Men detta är fångvården icke ensam om. Hela industrien dras med samma svårigheter och man har nu rätt allmänt börjat intressera sig för spörsmålet och försökt stimulera till åtgärder för en förbättrad utbildning. I första hand siktar man naturligtvis på en allsidig yrkesutbildning men man har också på sina håll tagit upp frågan om tempoarbetarnas utbildning. På senare år har man fått upp ögonen för betydelsen av förbättrade träningsmetoder för den nyanställda arbetskraften och impulserna till detta har kommit från Amerika och England. Där ställdes man under kriget inför problemet att klara krigsproduktionen med en delvis helt ny och oskolad personal. Det måste ha varit hart när oöverstigligen svårigheter. Att man lyckades har man till stor del att tacka en utbildningsmetod för, som utexperimenterades 1940 och som man kallade Training within Industry. Metoden bygger helt enkelt på den iakttagelsen, att man har lätt att lära det som man får utföra själv. Det är med andra ord en aktiv metod att träna det man skall göra i stället för att höra på långa och invecklade utläggningar om hur det hela skall gå till. För många av fång-

vårdens arbetsledare innebär metoden kanske ingenting nytt, men det skulle säkert inte skada om den allmänt sattes i system.

Teoretisk yrkesutbildning har hittills förekommit huvudsakligen vid ungdomsanstalterna. Under fjolåret utarbetade fångvårdsstyrelsen nya undervisningsplaner i samråd med överstyrelsen för yrkesutbildning. Dessa innebära att teoretisk undervisning — i snickeri, mekaniska arbeten, skrädderi, jordbruk och trädgårdsskötsel — skall pågå under 32 veckor, fördelade på en höst- och en vårtermin. Antalet undervisningstimmar per vecka varierar något inom olika yrken men utgör vanligen 12, därav i allmänhet 3 timmar gymnastik och idrott. Under den övriga delen av veckan och under de veckor då teoretisk undervisning icke pågår, meddelas praktisk undervisning i yrkesarbete. Den teoretiska undervisningen inräknas i arbetstiden.

För straffångarnas del torde väl denna form av yrkesundervisning knappast kunna användas med hänsyn till de alltför varierande strafftiderna. Däremot borde man mycket väl kunna anordna kortare utbildningskurser på en eller annan månad. En mekaniker skulle t. ex. säkert ha god nytta av en svetsningskurs, en jordbruksarbetare av en traktorskötarkurs etc. Vissa utbildningskurser skulle förläggas till någon centralt belägen anstalt. Sedan vederbörande genomgått kursen skulle den fortsatta praktiska utbildningen ske vid verkstäder m. m. på vanligt sätt.

En av de tillförlitligaste metoderna när det gäller att stimulera den intagne till goda arbetsprestationer har man säkerligen i ackordslönesystemet. Man har sedan länge använt sig av *ackordspremier* inom den svenska fångvården. De infördes närmare bestämt redan år 1929. Ackordssystemet betydde ett mycket stort steg framåt. På det ekonomiska resultatet av driften kunde man se att arbetstakten och arbetskapaciteten ökade i en omfattning, som man förut knappast ansett möjlig.

Numera utföres säkert 95 % av allt arbete inom arbetsdriften på ackord. Man använder sig av olika system. Det vanligaste är att varje enhet betalas med samma belopp oberoende av den arbetsmängd som utföres per dag.

Vid vissa arbeten, där tillverkningen omfattar en stor kvantitet per dag, t. ex. vid kuverttillverkning, och där arbetstakten icke regleras av maskinens kapacitet, använder man en *stigande löneskala*. När tillverkningsmängden överstiger en viss angiven kvantitet som kan betraktas som normal arbetsprestation, växer ersättningen per enhet ju mera den färdigställda kvantiteten överstiger normalvärdet.

Sedan något mer än ett år har man prövat en annan progressiv metod, som bland annat är användbar vid arbeten, där man av praktiska skäl icke kan mäta den utförda arbetsmängden varje dag. Den metoden består däri, att man fixerar en viss *grundpremie* per enhet efter vilken inkomsten räknas ut. Grundpremien är avpassad så att ersättningen skall motsvara det som kan anses vara en normal arbetsprestation. Om premieinkomsten därvid överstiger ett visst belopp per vecka, f. n. kr. 8:25, får den intagne 30 % tillägg på den överskjutande delen. Skulle grundpremieinkomsten passera ännu en gräns, f. n. kr. 13:75, får den intagne 60 % tillägg på inkomsten däröver. Den metoden har slagit väl ut. Hittills har den tillämpats vid skogsavverkning och vissa andra utearbeten, men avsikten är att utsträcka den till att omfatta flertalet arbetsgrenar.

På sista tiden ha försök också gjorts med användande av s. k. *gruppäckord* i större skala. Denna metod har dock ett tämligen begränsat användningsområde. Den är avsedd att tillämpas vid lagarbeten och tillgår så att ersättningen bestäms för den arbetskvantitet som utföres av hela laget. Beloppet fördelas sedan lika på alla arbetarna eller, om någon har arbetat längre eller kortare tid än de övriga, i förhållande till det antal arbetstimmar eller arbetsdagar som var och en arbetat. Skulle någon ha en mera ansvarsfull detalj att sköta än de andra eller ha förmansställning, får denne ett personligt tillägg på sin del av inkomsten. Gruppäckordet, som givetvis även kan beräknas progressivt enligt någon av de förut nämnda metoderna, synes verka befrämjande på lagandan och sammanhållningen. De intagna se själva till att ingen sackar efter enär detta skulle komma att återverka även på de övrigas inkomster. Det ligger också i deras

intresse att klara arbetet med så få man som möjligt — ju färre desto högre inkomst på var och en.

Bland andra åtgärder som skulle kunna tänkas medföra ökad trivsel och arbetslust må nämnas införandet av *industriell demokrati*. Visserligen finnas redan nu vid åtskilliga anstalter s. k. anstaltsråd, sammansatta av intagna, men dessa råd intressera sig vanligen icke för arbetsproblemen. Företagsnämnden — om man får använda den inom det privata näringslivet gängse beteckningen för dylika sammanslutningar — skulle ha sysselsättningsfrågor på sitt program. Givetvis skulle nämnden endast vara ett rådgivande organ, som till styresmannen eller arbetsföreståndaren kunde avgiva förslag rörande lämpliga arbetsuppgifter, förenklingar och förbättringar i driften, utbildningskurser, anskaffande av nya maskiner etc. Genom tillkomsten av sådana nämnder skulle man kunna utnyttja den fond av tekniskt kunnande och erfarenhet, som onekligen ofta finnes bland klientelet. Om ett förslag till förbättring visar sig användbart, bör förslagsställaren erhålla en särskild gratifikation, detta för att ytterligare stimulera intresset och sporra till nya initiativ.